

ESTUDI DE LA TOPONÍMIA DELS PLANS DE SIÓ

ANNA RIALP CERCÓS

TEMA I PROPÒSIT

La present comunicació us ofereix un treball titulat *Estudi de la toponímia dels Plans de Sió* i tracta, en primer lloc, d'establir un llistat alfabètic i classificat de cinc-cents vuitanta-dos topònims urbans, rurals i naturals del meu municipi i, en segon lloc, de presentar el comentari dels més interessants per tal d'estudiar, a través d'aquest material recollit, una petita pinzellada de la cultura del nostre país.

LLOC

Per realitzar l'estudi, vaig escollir el meu municipi, els Plans de Sió,¹ la quarta circumscripció més gran de la Segarra i constituït per onze pobles —resultat de la unió dels antics municipis de l'Aranyó i les Pallargues el 1974— que són, per ordre de nord a sud i d'est a oest, les Pallargues, Sisteró, Mont-roig, Pelagalls, Ratera, Concabella, Hostafrancs, Muller, l'Aranyó, Montcortés i el Canós, i per les antigues quadres de Queralt de Meca, Golonor, Talarn i el desaparegut poble de Claret. Es troba ubicat a la part del riu Sió, a excepció de el Canós i Montcortés, i frontera amb Florejacs i el Mas d'en Porta, pel nord-est, amb Cervera, per l'est, amb Granyanella, pel sud, i amb Tàrrega i Ossó de

1. T. Boncompte, J. Mora, A. Vilaseca (coord.): *Els Plans de Sió. Aproximació a la geografia, la història, els costums i l'art*, Diputació de Lleida, Ajuntament dels Plans, Lleida, 1990, pàgs.12-39.

Sió, per l'oest. Històricament,² als s.XI-XII, serví de frontera entre els dominis musulmans i els comtes catalans en expansió, raó per la qual proliferaren les construccions defensives que esdevindrien nuclis de població. Quant a la geografia, es troba a la part occidental de Catalunya i a l'oest de la Segarra, estenent-se des del tossal de Cap-lloc, al nord, fins al sector d'altiplans que separen les valls del Sió i de l'Ondara, al sud, per on travessa el torrent de la Figuerosa. Dins del relleu global de Catalunya, ens hem de situar a la Depressió Central o, com hem dit, a la banda occidental de l'altiplà de la Segarra. Pel que fa al clima, estem entre el submediterrani i el subcontinental. En general, és semiàrid i les pluges hi són escasses, fet que condiciona la vegetació caracteritzada pel conreu de secà i la fauna, abundant en moixons.

METODOLOGIA

Un cop he escollit el tema i el lloc, he seguit tres fases la primera de les quals ha estat la consulta de fonts escrites i cartogràfiques publicades³ per tal de situar-me en el terreny i anotar-ne el buidatge, atès que el coneixement de la història i geografia, abans de realitzar les entrevistes, permet evitar la pèrdua de material; tot seguit, he concertat i elaborat les entrevistes orals —han estat la base de l'estudi que presento— pels onze pobles (cal remarcar que els informadors seleccionats han estat persones lligades amb l'activitat agrària, homes adults i, si era possible, acompanyats de dones ja que si els primers coneixen molt la toponímia rural, les segones, la urbana) i, finalment, he fet l'ordenació, la classificació tipològica i la consulta semàntica i etimològica de l'inventari. Aquesta darrera és la part més filològica de totes i, per a mi, la que més em satisfà la curiositat d'aproximar-me al món de l'onomàstica.

2. J. M. Llobet i Portella, A. Bach i Riu *et al.*: *Gran geografia comarcal de Catalunya. La Segarra, l'Urgell i La Conca de Barberà*, Fundació EC, BCN, 1984, V. IX, pàgs. 102-108.

3. *Mapa comarcal de Catalunya. La Segarra-32*, 1:50000, Consell Comarcal de La Segarra, GC, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, ICC, BCN, 1994. *Mapa municipal de Catalunya. Els Plans de Sió*, 1:5000, GC, ICC, BCN, 1987. *Mapa topogràfic nacional de España. Cervera Norte*, 361-III, 1:25000, IGN, Madrid, 1984.

CLASSIFICACIÓ TIPOLÒGICA

I.- Formació vegetal

1.1.-**Boscós.** Barrancs, Boscarró, Brull, Castell, Creus, Figueres, Gili, Gran, Pou, Reixac, Tarragó, Teuleria, Tresó.

1.2.-**Individual o d'un jardí.** Alzineres, Alziner de la Vinya de Dalt del Carbonell, Alziner de del Curca, Freixera de Hort de l'Arques, Lledoner del Rovira, Oms, Plataners.

II.- Hàbitat

2.1.- **Pobles i antics pobles.** L'Aranyó, el Canós, Claret, Clarets, Concabella, Hostafrancs, Montcortés, Mont-roig, Muller, les Pallargues, Pelagalls, Ratera, Sisteró.

2.2.- **Quadres antigues.** Canelles, Golanor, Golonor, Queralt de Meca, Queraltill, Talarn, Talarns.

2.3.- **Places.** Ajuntament, Castell, Escoles, Església, Gran.

2.4.-**Carrers, avingudes i travesseres.** Alfons XII, Ample, Amunt, Assumpta, Avall, Catalunya, Carretera de Cervera, Ctra. de Guissona, Cavallers, Creu, Escoles, Estudis, Ferreria, Flors, Font, Major, Mercat, Migdia, Nord, Pelai, Plaça, Raval, Raval de Guissona, Raval de les Eres, Rectoria, Roc, Sió, Ventserè.

2.5.-**Portals.** Agustina, Barber, Portal, Ratera, Sunyer, Tarragó-Tito.

2.6.-**Voltes i arcs.** Arc, Arcada, Arcades, Canosa, Mariagna, Pelagalls.

2.7.- **Construccions privades.**

2.7.1.-**Comerços i cases singulars.** Boixadera, Botiga, Carnisseria, Carretes, Caseta, Caseta dels Caçadors, Castell, Fàbrica de farina, Fàbrica de pinsos, Fàbrica Nerviplast, Farinera, Ferreria, Forn, Fuster, Gomà, Jeroni, Marianna, Moixó, Pedrera, Perruqueria, Pis, Pis del mestre, Rectoria, Taller de cosir, Teuleria, Xalet.

2.7.2.-**Cabanes.** Jombo, Marianna, Mestre, Palou, Pobres, Porta, Sastre, Segarra, Tàsies, Tarragó, Tomàs.

2.7.3.-**Masies.** Carbonell, Farga, Golanor, Gomà, Mas Metge, Mas del Riu, Palou, Pletes, Queralt, Rius, Talarn.

2.8.- Construccions civils.

2.8.1.- Culturals i de serveis. Ajuntament, Biblioteca, Casa del metge, Castell, Castell del molí, Central elèctrica, Centre mèdic, Consultori, Col·legi, Escola, Estació meteorològica, Menor de Concabella, Molí de Concabella, Museu de la Pagesia, Sala del metge.

2.8.2.- D'oci. Bar, Cafè, Cambra de cine, Club, Local social, Pista de tennis, Poliesportiu, Sala de ball, Sala de cine, Sala de festes, Sala del castell.

2.9.- Construccions religioses.

2.9.1.-Campanes. Campana, Antònia, Carme, Magdalena, Sorda, Victòria.

2.9.2.-Capelles i ermites. Bellvilar, Sant Bartomeu, Santa Magdalena, Santa Maria, Sant Roc, Sant Salvador, Sant Vicenç.

2.9.3.-Creus. Creu, Creu de Cap de Terme, Creus de Calvari, Macià, Missió, Piló de la Creu.

2.9.4.-Cementiris. Arnes, Cementiri, Cementiri Vell, Fossar, Tombes.

2.9.5.-Esglésies. Puríssima, Santa Anna, Santa Maria, Sant Esteve, Sant Isidre, Sant Jaume, Sant Llorenç, Sant Pere, Sant Salvador.

2.10.-Altres. Mur del Castell, Joiells, Pallers de Pedra, Pedrera de Queralt, Racó.

III.- Hidrografia**3. 1.- Aigües corrents.**

3.1.1.- Riu. Sió.

3.1.2.-Salts. Golonor, Horts, Peixeruc, Ratera.

3.1.3.-Torrents. Claret, Oró, Passerell.

3.1.4.- Sicles. Arenal, Geladors, Golonor, Horts, Horts de Dalt, Molí, Molinal, Parsió, Peixera, Prat, Queralt, Reguers, Reguelot del Manel, Salobre, Tres Colls.

3.2.- Aigües no corrents.

3.2.1.- Abeuradors. Abeuradors, Geladors, Gelera.

3.2.2.- Basses. Arenal, Bassa del Poble, Baster de Mont-roig, Belló, Bernat, Bona, Cànim, Dolç, Farga, Gasull, Geladors, Gelera, Horts, Jandó, Masuca, Molí, Nova, Puntarró, Queralt, Reguer.

3.2.3.-Cisternes. Masuca, Reguer.

3.2.4.-Fonts. Camí de Tordera, Fondada dels Pols, Font, Font del Poble, Fonteta, Horts, Puda, Queralt, Sant Bartomeu, Simonet.

3.2.5.-Pous. Batalla, Castell, Caus, Cisterna, Coma, Faginer, Fanguera, Font, Gaspar, Gasull, Gel, Gili, Golanor, Masuca, Molí del Castell, Paulics, Pau, Pou del Poble, Sabater, Trilla.

3.2.6.-Safarejos. Rentadors, Safareig de rentar, Safarejos del Ros.

IV.-Relleu

4.1.-Eminències.

4.1.1.-Serres. Calvari, Queralt, Triagueres, Vilagrasseta.

4.1.2.-Tossals. Àliga, Bassa, Bruixa, Calvari, Conills, Costa del Guineu, Creus, Forques, Guineu, Miralbò, Paleta.

4.2.-Depressions.

4.2.1.-Clots. Tàssies, Plans de Sió.

4.2.2.-Forats. Forats de l'Era del Creus, Forats dels Moros.

V.- El treball de camp

5.1.- Divisions humanes.

5.1.1.-Eres. Bord, Canet, Creus, Estadant, Guineu, Marçal, Metet, Perico, Ravarter, Sunyer, Tresó, Tressents, Trilla.

5.1.2.-Fites. Fita, Fita de cap de terme.

5.1.3.-Horts. bassa, Horts, Masuca, Silo.

5.1.4.-Partides.

5.1.4.1.-*Simples*. Abagassos, Ametllerada, Arenes, Baixada, Barrancs, Boïga, Boïgues, Boscós, Calçades, Calvari, Canyamassos, Carrerada, Claret, Clarets, Clots, Comes, Cometes, Comuns, Correlots, Covasses, Creu, Creus, Deveses, Domenges, Erm, Estarraquers, Forques, Garrigar, Garsa, Ginesta, Guardioles, Guineu, Horta, Hortes, Horts, Llacuna, Maiola, Mina, Mitjans, Monjos, Passerell, Perelló, Planes, Plans, Plantes, Pleta, Pletes, Pols, Prats, Queralt, Reguers, Relleus, Roques, Salats, Salobre, Salobres, Solana, Solanes, Solans, Sorts, Talarns, Tàssies, Termenet, Teuleria, Torrentins, Torretes, Triagueres, Veixugues, Vilagressetes, Vilassos, Vinyets, Violes.

5.1.4.2.-*Compostos. N+Adj* Bancals Llargs, Bassa Bona, Bassa Dolç, Bassa Nova, Bosc Espès, Clot Alt, Coma Ferrera, Comes Pregones, Corral Nou, Miralbò, Roques Planes, Tires Llargues, Tossal Llarg, Tros Gran.

N+(art)+N Parsió, Patserra, Pla Corral, Plana el Sunyer, Sant Bartomeu, Sant Ermengol, Sant Isidre.

N+de+(art)+N Bosc de Montcortés, Bosc del Gili, Bosc del Piquer, Boscos de Concabella, Camí de Cervera, Camí de Guissona, Camí de Sisteró, Camp d'aviació, Clotada dels Companys, Clot de la Casilla, Clot de la Planta, Clot de l'Aranyó, Clot de l'Aubi, Clot del Cementiri, Clot de les Cometes, Clot del Falano, Clot de Llenguateres, Clot del Serentill, Clot del Tàsies, Clot del Tomàs, Clotet del Brull, Clot de Palou, Clot de Ratera, Comes del Metet, Costeres del Tarragó, Erm de la Pleta, Horts d'Hostafrancs, Partit de Terme, Pla del Bosc, Plans de Conill, Plans de l'Aranyó, Plans del Canós, Plans de Llenguaixuta, Plans de Montcortés, Plans de Muller, Plans de Sió, Plantes de la Teuleria, Reguelot del Manel, Reguers de Conill, Reguers del Cincar, Solar de Conill, Torrent de Claret, Tossal del Calvari, Tossal de les Bruixes, Tros del Molí, Turó de les Bruixes, Vinya de Concabella.

5.1.5.-*Trossos.*

5.1.5.1.- *Simples.* Abans, Abat, Agustí, Alzina, Ametller, Anoguer, Arenes, Baget, Bancal, Banyils, Barqueres, Bassota, Bep, Bellana, Boïga, Boïgot, Boïgues, Boïgueta, Bosc, Campana, Castell, Cementiri, Claret, Clot, Clot de Gra, Clotets, Colomer, Comelles, Comencs, Cometes, Companys, Convent, Corrades, Covasses, Creu, Cudossos, Curros, Dalt, Davant, Descarregalops, Devant, Devesa, Diumenge, Domenge, Era, Escanimassos, Fassina, Falano, Felipa, Fermada, Fideuer, Fornet, Forques, Freginal, Ganyet, Garsa, Ginesta, Gol, Gran, Guixona, Hort, Madruganyes, Maiola, Mallola, Mangraner, Mitgeret, Molí, Om, Oms, Pal, Palau, Paradetes, Paula, Pedrera, Perelló, Pla, Plana, Planes, Planot, Plans, Planta, Plantes, Planteta, Pou, Punta, Puntarró, Quadra, Quadró, Quadrons, Queralt, Ratera, Reclotets, Reguer, Reguers, Relleus, Rentador, Roig, Rubió, Sacristana, Salades, Sant, Secans, Serra, Serres, Servereres, Sifont, Sió, Solà, Solanes, Solo, Sort, Talarn, Tàsies, Termenet,

Teuleria, Tomassa, Torrentins, Torta, Tortes, Tossal, Transformador, Trèmols, Vilàs, Vinyals, Vinyet, Violes.

5.1.5.2.- *Compostos*. N+Adj. bassa Dolç, bassa Nova, Boïga Redona, Boïgo Comú, Casanova, Corral Nou, *Cruse* Gran, Miralbò, Montroig, Planta Llarga, Tieta Gran, Tieta Petit.

N+(Adj)+ de / amb+ (art)+N+(Adj)/ adv. Camí de la Font, Camí de Sedó, Camp d'aviació, Cap de Terme, Ctra.Cervera, Cau de la Guineu, Cirerers del Mestre, Era de l'Arques, Era del Joanet, Fondo dels Pols, Hort de l'Arques, Hort del Baster, Hort del Pou, Hort del Roure, Molí de Ratera, Molí de Vent, Pa-sucats-amb-oli, Pallers de pedra, Parada de l'Aubi, Pi del Gasull, Pla de Barcelona, Pla de l'Àngel, Pla de l'Aranyó, Pla del Castell, Pla del Bosc, Pla de Macabeu, Plans del Gili, Plans del Pau, Planta de la Farga, Planta del Cementiri, Pont de la Gol, Racó de les Arnes, Serra de Davant, Solana de la Font, Sort d'Agramunt, Sort del *Cruse* Petit, Sort de Pelagalls, Sorteta del Mitgeret, Torrent de l'Argelic, Tossal dels Sabocs, Triagueres de Dalt, Triagueres d'Aquí, Vinya de Concabella, Vinya de Dalt, Vinya de les Cometes, Vinya del Guardiola, Vinya del Pla, Vinya del Pou, Vinya del Reguer.

V+N / N+V. Descarregallops, Montmirant, Tornallobres.

N+N+ (N / Adv). Patserra, Pere Mas, Pla Corral Avall, Pla Corral del Camí, Quadrons de la Casa, Santa Magdalena, Sant Bartomeu, Sant Roc Gran, Sant Roc Petit, Sort Era, Sort Pejan, Sort Vinya, Vinya Andreu, Vinya Baltesana, Vinya Montserrat, Vinya Vedats. Altres. Sota costa, Tres Colls.

5.2.-Construccions funcionals.

5.2.1.-*Bàscules*. Bàscules, Bàscula del poble.

5.2.2.-*Molins*. Boixadera, Guardiola, Molí, Molí de farina, Molí d'oli, Molí Vell, Trilla, Puig.

5.2.3.-*Utensilis*. Cups del Roca, Cups del Tarragó, Fassina, Fassiner.

5.2.4.-*Coberts i pallers*. Bosc, Flot, Lluc, Sabater.

5.2.5.-*Corrals*. Corral del Pastor, Corrals de bestiar, Pletes.

5.2.6.-*Granges*. Bernat, Caterí, Creus, Evaristo, Farrer, Granja, Janet, Jombo, Majoral, Mestre, Tomàs.

VI.-Vies

6.1.- Camins.

6.1.1.-**Simples.** Aranyó, Arenes, Bellver, Calvari, Canós, Cardosa, Cementiri, Clot, Comes, Concabella, Conill, Cudossos, Farga, Figuerosa, Florejacs, Fonolles, Ginesta, Golonor, Gra, Gravat, Guissona, Hortes, Horts, Hostafrancs, Masuca, Molí, Muller, Pallargues, Passerell, Pelagalls, Plana, Pletes, Prat, Queralt, Reguer, Reguers, Renant, Riber, Sedó, Serres, Sió, Sisteró, Solanes, Tàrrega, Termetet, Tordera, Tossals, Triagueres, Vell.

6.1.2.-**Compostos.** Bassa Noves, Camp d'aviació, Corral Nou, Deveses del Rovira, Mas d'en Porta, Molí Vell, Montcortés, Mont-roig, Ossó de Sió, Riudovelles, Roques Planes, Torrefeta.

6.2.- **Carreteres.** Agramunt, Aranyó, Canós, Cervera-Agramunt, Concabella-Agramunt, Concabella-Sant Ramon, Pelagalls, Sisteró, Tàrrega-Guisona, Golonor, Molí, Pallargues, Sisteró.

6.3.- **Altres.** * *Cruse* dels Quatre Camins, Via de tren.

ALGUNS TOPÒNIMS COMENTATS⁴

1.-Segons la situació

Abagassos: nom de partida de Mont-roig, situada a l'obaga. *Abans:* nom de tros del Canós més pròxim al poble que un altre del mateix propietari. *Dalt:* nom de tros d'Hostafrancs que es distingeix de la resta perquè es troba a l'extrem nord. *Davant:* nom de trossos del Canós i les Pallargues davant de la casa dels propietaris. *Migdia:* nom del carrer més meridional del Canós on gairebé tot el dia toca el sol. *Miralbò:* nom de partida, tossal i tros del Canós situats en un petit promontori des d'on es pot observar bé el contorn. *Montmirant:* nom de tros de les Pallargues situat al tossal de Conills des d'on hi ha bona observació. *Nord:* nom del carrer més septentrional de les Pallargues. *Pla de Barcelona:* nom de tros del Canós que és pla i en direcció cap a Cervera o bé Barcelona. *Punta:* nom de tros de les Pallargues situat a l'extrem nord del municipi. *Quatre*

4. En aquest apartat, ens introduïm en el món de la toponomàstica.

camins: nom de cruïlla de les carreteres Agramunt-Cervera i Tàrrrega-Guissona al terme de Pelagalls, entre els Plans de Llenguaiçuta, els Reguers, els Plans de Muller i els Plans de Sió. *Solana*: nom de partida de l'Aranyó formada de terrenys en pendent situats de cara a migdia on toca molt el sol. *Sota Costa*: nom de tros de les Pallargues, al peu de la Costa del Guineu. *Ventserè*: nom de carrer de Sisteró on acostuma a tocar aquest vent de ponent, fort.

2.- Segons la distinció pràctica per oposició

Els parells *Sant Roc gran* i *Sant Roc petit* que són noms de trossos de les Pallargues i del mateix propietari, situats al costat de l'esmentada capella i que s'oposen per la mida. També s'oposen per la mida *Tieta gran* i *Tieta petit*, noms de trossos de les Pallargues, també, que havien heretat d'una tia. Un tercer exemple és la parella *Triagueres de dalt* i *Triagueres d'aquí*, noms de trossos de Concabella, a la partida de Triagueres, que s'oposen per la distància respecte de la casa del propietari.

3.-Segons la relació amb el propietari

Conserven el nom del propietari: *Agustí*, nom de tros d'Hostafrancs, i *Vinya Baltasana*, nom de tros de les Pallargues que havia estat vinya d'un tal *Baltasar*. En conserva el cognom: *Bellana*, nom de tros de les Pallargues, de l'Abellana. En conserva el nom de casa: *Jombo*, nom de granges de Concabella i Hostafrancs i d'una cabana de Concabella el propietari de les quals viu a cal Jombo d'Hostafrancs. I, finalment, en conserva l'ofici: *Mas Metge*, nom de masia de Sisteró, anomenada també Mas del Riu o la Farga. O bé *Sacristana*, nom de tros de les Pallargues la mestressa del qual feia de *sagristana*, encarregada d'endreçar l'altar i demanar almoïna amb safata per a preparar la festa de Sta. Maria.

4.-Segons l'objecte referencial

Abeuradors: nom d'un indret d'Hostafrancs, vora del cafè, on hi havien piques grosses. *Àliga*: nom de l'elevació de terreny entre Sisteró i Pelagalls on habiten *àligues* o *àguiles*. *Ametller*: nom de tros de les Pallargues on hi ha un